

Studne lásky a srdcia kamenné: dve storočia trenčianskej legendy v slovenskej literatúre

Charles Sabatos

SABATOS, Ch.: Wells of Love and Hearts of Stone: Two Centuries of the
Trenčín Legend in Slovak Literature

SLOVENSKÁ LITERATÚRA 67, 2020, No. 4, p. 306 – 330

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2020.67.4.2>

Key words: Slovak folk literature,
historical fiction, imagology, literary
romanticism, Turks in literature,
well of love, Trenčín Castle, Alois von
Mednyánszky, Jozef Nižnánsky

The Ottoman invasions are among the most significant historical events in Central European literature as well as popular culture. An important example is the legendary „well of love“ at Trenčín Castle, supposedly dug by the Turkish Omar in order to free his beloved Fatima, held in captivity by Stephen Zápolya. Despite its setting in the 1490s, this story was first published in German in the early nineteenth century by Hungarian nobleman Alois Freiherrn von Mednyánszky, which inspired Slovak poetic adaptations of this tale by Karol Štúr (1844) and Mikuláš Dohnány (1846). The narrative was popularized in several collections of „historical“ tales set in Slovakia’s castles by twentieth-century authors such as Ľudovít Janota, Jozef Branecký, Jozef Horák and Ján Domasta, as well as in Jozef Nižnánsky’s historical novel *The Well of Love* (1935), which provides a concrete political background for the legend. Although the story’s events and characters (other than Zápolya) are fictional, it remains today one of the most enduring love stories in Slovak culture. This article will analyze the textual development of this legend in relation to evolving definitions of national identity over the last two centuries.

Kľúčové slová: ľudová slovesnosť,
historická próza, imagológia,
literárny romantizmus, Turci
v literatúre, Studňa lásky,
Trenčiansky hrad, Alojz Medňanský,
Jozef Nižnánsky

Napriek tomu, že časť strednej Európy bola stáročia ovplyvnená alebo priamo ovládaná Osmanskou ríšou, fenomén orientalizmu sa v oblasti literárno-novodného výskumu dlho prehliadal.¹ Literárne zobrazenie Turkov však zaistilo osmanskému Orientu dôležité miesto v rozvoji národného povedomia v stredoeurópskom priestore.² V nadväznosti na základný pojem orientalizmu³ používa rakúsko-americký etnológ a antropológ Andre Gingrich pojem „hraničný orientalizmus“, ktorý chápe ako „pomerné ucelený súbor metafor a mýtov spočívajúcich v ľudovej a verejnej kultúre“, ktorý „domovinu a jej obyvateľov umiestňuje pozdĺž príľahlej teritoriálnej a vojenskej hranice naplnenej nadčasovou misiou“.⁴ V rakúskom umení a folklóre rozlišuje A. Gingrich protikladné vyobrazenie moslima z východu: Turek je „zlý moslim“, ktorý napadol vlasť, zatiaľ čo Bosniak je „dobrý moslim“, ktorý ju pomáhal brániť.⁵ Historickú skúsenosť menších národov utváral práve koncept hranice. Aj po definitívnom osmanskom ústupe na konci 18. storočia tento zážitok naďalej formoval ich národné literatúry, najmä v žánri historickej prózy.

Azda najznámejší „turecký“ príbeh v slovenskom kontexte sa viaže k hradnej studni v Trenčíne, čím sa toto miesto stalo symbolom trvalej lásky. V povesti *Studňa lásky*, ktorá je známa asi každému slovenskému čitateľovi, Turek Omar príde do Trenčína požiadať o slobodu krásnej Fatimy, ale pán hradu odmietne výkupné a dá Turkovi zdanlivo nemožnú úlohu vykopať v pevnej hradnej skale studňu. Dve hlavné turecké postavy príbehu, Omar a Fatima, sú s najväčšou pravdepodobnosťou fiktívne a nikdy neexistovali. Historickými postavami sú iba gróf Štefan Zápoľský (1434 – 1499, podoba mena tiež Zápoľa, maď. Szapolyai István, Zápolya, chorvát. Stjepan Zapolja), ktorý od roku 1492 až do svojej smrti zastával funkciu palatína Uhorského kráľovstva, a jeho manželka, poľská kňažná Hedviga Tešínska (1469 – 1521). Ich syn Ján Zápoľský (1491 – 1540), ktorý sa neskôr, s podporou osmanského sultána Solimana, stal uhorským kráľom, by bol v čase príbehu malým dieťaťom, no v povesti nevystupuje. Ako konštatuje Veronika Kucharská, „rodina Zápoľských sa v druhej polovici 15. storočia drala do popredia v politike, diplomacii, v cirkevnej oblasti či v oblasti prezentácie

1 Štúdia je rozšírenou verziou časti z monografie SABATOS, Charles D.: *Frontier Orientalism and the Turkish Image in Central European Literature*. Lanham : Lexington, 2020. Moje poďakovanie patrí PhDr. Xénii Celnarovej, CSc. za to, že mi prvýkrát odporúčala tvorbu A. Medňanského, L. Janotu, J. Nižnánskeho a J. Horáka. Tiež ďakujem kolegom z Ústavu svetovej literatúry SAV (R. Gáfrík, R. Mikuláš, E. Kenderessy a K. Kalláy) za pomoc pri získavaní ďalších materiálov pre túto verziu článku, ako aj doc. Mgr. Dagmar Kročanovej, PhD. za korigovanie a Ing. Pavlovi Gajdošovi za slovenský preklad J. Pageta.

2 K stredoeurópskej recepcii tejto témy napr. MENDEL, Miloš – OSTŘANSKÝ, Bronislav – RATAJ, Tomáš (eds.): *Islám v srdci Evropy*. Praha : Academia, 2007; BALCER, Adam: *Turcja, Wielki Step I Europa Środkowa*. Kraków : Międzynarodowe Centrum Kultury, 2019.

3 Pojem rozpracoval americký literárny teoretik palestínskeho pôvodu Edward Wadie Said (1935 – 2003) v jeho zakladateľskej práci postkoloniálnych štúdií *Orientalism. Western Conceptions of the Orient*. London : Routledge & Kegan Paul, 1978; český preklad SAID, Edward W.: *Orientalismus. Západní koncepce Orientu*. Prel. Petra Nagyová. Praha : Paseka, 2008.

4 GINGRICH, Andre: *Frontier Myths of Orientalism: The Muslim World in Public and Popular Cultures of Central Europe*. In: BASKAR, Bojan – BRUMEN, Borut (eds.): *Mediterranean Ethnological Summer School*. Piran : Inštitut za multikulturne raziskave, 1996. Pozri aj SABATOS, Charles – GÁFRÍK, Róbert (eds.): *Frontier Orientalism in Central and East European literatures*. In: *World Literature Studies*, roč. 10, 2018, č. 1.

5 Tamže, s. 119.

308 svojej dosiahnutej moci, ako mecéni. Všetko to ponúka v slovenskej historiografii dosiaľ len málo, alebo aj vôbec neprebádaný priestor na vedecké spracovanie.“⁶ V. Kucharská uvádza *Studňu lásky* ako „jednu z najznámejších a najkrajších slovenských povestí“, avšak s pripomienkou, že „ako väčšina povestí aj táto má s historickými faktami spoločných len pár skutočností“.⁷

Povešť sa stala – vďaka početným spracovaniam zahrňajúcim poéziu i populárny historický román – neoddeliteľnou súčasťou slovenskej kultúry, hoci samotnú „Omarovu studňu“ na Trenčianskom hrade vykopala hradná posádka pravdepodobne v 16. storočí a povesť prvýkrát uverejnil na konci dvadsiaty rok 19. storočia v nemeckom jazyku uhorský vlastenec so silným lokálnopatriotizmom k Slovensku.

Východisko: Alojz Medňanský

Legenda o láske situovaná na Trenčiansky hrad sa prvý raz objavila ako literárny príbeh s názvom *Studňa milencov* (*Der Brunnen der Liebenden*) v zbierke *Príbehy, mýty a legendy z uhorského dávnoveku* (*Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit*, 1829).⁸ Autorom bol uhorský šľachtic Alojz Medňanský (1784 – 1844), ktorý sám prežil detstvo neďaleko Trenčína, v Beckove, a v Trenčíne aj istý čas študoval na piaristickom gymnázii.⁹ Už v roku 1832 kniha vyšla v maďarskom preklade (samotná povesť pod názvom *A Szerelmesek kútja*).¹⁰ V slovenčine vyšiel tento Medňanského spis až takmer o stopäťdesiat rokov neskôr, pod titulom *Dávne povesti o slovenských hradoch* (1974), pričom je príznakové, že nový názov už na prvý pohľad signalizoval ideový presun od uhorskej/maďarskej histórie k slovenskej minulosti.¹¹

Medňanský začína svoj príbeh opisom pohľadu na zrúcaninu Trenčianskeho hradu, ktorý sa týči nad riekou Váh. Hrad mal strategickú polohu, a tak ho uhorský kráľ Matej Korvín zveril skúsenému bojovníkovi Zápoľskému, ktorý ho síce opevnil mohutnými hradbami, ale nedokázal vyriešiť jeho najväčšiu nevýhodu – nedostatok vody. Zápoľský po návrate z vojnového ťaženia privádza do Trenčína

6 KUCHARSKÁ, Veronika: *Ducissa: život kňažnej Hedvigy v časoch Jagelovcov*. Bratislava: Post Scriptum, 2014, s. 11.

7 Tamže, s. 53.

8 MEDNYÁNSZKY, Alois Freiherrn von: *Der Brunnen der Liebenden*. In: *Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit*. Pest: Konrad Adolph Hartleben, 1829, s. 90 – 104.

9 Barón Alojz Medňanský (nem. Alois Freiherrn von Mednyánszky, maď. Mednyánszky Alajos) písal svoje diela po nemecky, bol však aj podporovateľom aktivít dobového slovenského hnutia. Ako uvádza Ondrej Sliacky, „zbierkou ľudových piesní prispel do Kollárových Národných spievaniak (...) Ako uhorský patriot sa zasadzoval za vytvorenie politicky i ekonomicky silného uhorského štátu (...) Na rozdiel od ideológov jednotného uhorského politického národa z obdobia po rakúsko-uhorskom vyrovnaní bol však zásadným odporcom násilných maďarizačných praktík.“ SLIACKY, Ondrej: Alois Freiherrn von Mednyánszky. In: *Bibiana*, roč. 11, 2004, č. 3 – 4, s. 8. Okrem zbierky *Príbehy, mýty a legendy z uhorského dávnoveku* je A. Medňanský aj autorom cestopisu *Malerische Reise auf dem Waagflusse in Ungern/ Malebná cesta dolu Váhom v Uhorsku* (1826), ktorý napísal ako sprievodný text k súboru medirytín znázorňujúcich oblasť Považia od maliara Josefa Fischera. K tejto téme bližšie napr. KOLIOVÁ, Marianna: *Idylickosť a malebnosť v cestopisoch Alojza Medňanského a Jozefa Miloslava Hurbana*. In: *Slovenská literatúra*, roč. 65, 2018, č. 1, s. 37 – 45.

10 MEDNYÁNSZKY, Alajos; *A Szerelmesek kútja*. In: *Elbeszélések, regék's legendák a magyar előkorból*. Prel. Alajos Nyitske a Pál Szabényi. Pest: Konrad Adolf Hartleben, 1832, s. 75 – 88.

11 MEDŇANSKÝ, Alojz: *Studňa lásky*. In: *Dávne povesti o slovenských hradoch*. Prel. Hana Ferková. Bratislava: Tatran, 1974, s. 57 – 65.

skupinu tureckých zajatcov, medzi ktorými bola aj „perla víťazného sprievodu, vysoká, štíhla dcéra vznešeného Turka v prvom rozpuku mladosti“.¹² O niekoľko mesiacov prichádza na hrad turecký obchodník Omar a oznámi trenčianskemu pánovi, že chce vykúpiť zajatcov. Ten však prehliadne jeho preoblečenie: „Zápoľský, sám obávaný bojovník, vojak telom i dušou, na prvý pohľad spoznal v údajnom kupcovi veliteľské spôsoby, zápal, ktorý ctižiadosť zušľachtíuje v cnosť, a miernosť, ktorú nechápal.“¹³ Zápoľský súhlasí s výkupným za väzňov, s výnimkou tých, ktorých už podaroval iným, vrátane otrokyne, ktorú si vybrala jeho „pyšná, prísna“ manželka Hedviga Tešínska. Omar sa pýta na meno zajatkyne a dozvedá sa, že sa volá Fatme (až na tomto mieste v príbehu sa prvýkrát spomína jej meno).¹⁴ Keďže Omar nedokáže ovládať svoje pocity, impulzívne ponúka obrovské výkupné, ale Zápoľský ho odmietne, pretože jeho manželka sa nechce Fatme vzdať. Pohľad na zajatkyňu Zápoľského ohromí: „prekvapene zastal a napokon s blúčiacim zrakom pohliadol na krásnu neveriacu.“¹⁵ Tvrdohlavo odmieta Omarove ponuky, až kým Turek nepadne k jeho nohám. Vtedy mu gróf prikáže: „Vymám vodu z tejto skaly! Skôr nevydámiš z týchto očí pochabú vodu súcitu. Pokús sa o to, premeň tieto kamene na vosk a ja ti prepustím Fatme a všetkých ostatných zajatcov bez výkupného.“¹⁶ Omar prijme arogantnú reč ako ponuku: „Ak stvorím v tejto skale studňu, zmeníš tvrdý výsmech na šľachetný sľub?“¹⁷ Po tejto dohode pracuje Omar s tureckými zajatcami ťažko a bez úspechu celé týždne a mesiace na hĺbení studne. Jedného dňa sa napokon ozve radostný výkrik: „Pán je veľký! Pán je veľký! Pane, voda! Alah buď pochválený!“¹⁸ Zápoľský dodrží sľub, daruje Fatme slobodu i dary, takmer ako otec, ktorý dáva dcéru budúcemu zaťovi, „obdarenú výbavou, hodná jeho pýchy a lásky k nádhere“.¹⁹

K spracovaniu tejto povesti (rovnako ako aj iných legiend a textov o dejinách hradov a šľachtických rodov) inšpiroval Medňanského rakúsky historik Joseph von Hormayr (1782 – 1848), ktorý bol zástancom vytvárania spoločnej histórie pre národy rakúskej monarchie prostredníctvom ľudovej slovesnosti.²⁰ Ondrej Sliacky na margo zdrojov Medňanského príbehu píše: „V úvode rozsiahlej knižky neuvádza priamy zdroj, z ktorého vychádzal. Nepochybne sa však inšpiroval príbehmi, ktoré objavil v šľachtických archívoch a kronikách, ku ktorým ako známy dobový bádateľ a aristokrat mal prístup, alebo ktoré osobne poznal vďaka ústnej rozprávačskej tradícii aristokratických rodov.“²¹

Podľa vyjadrenia trenčianskeho historika Milana Šišmiša st. z roku 1975 „nie je presne známe, kedy povesť vznikla. Faktom je, že široká verejnosť ju dosiaľ

12 Tamže, s. 60.

13 Tamže, s. 61.

14 Zatiaľčo Medňanský označuje ženskú postavu „Fatme“, slovenské verzie legendy uvádzajú jej meno prevažne v podobe „Fatima“, Jozef Branecký používa „Fatime“. Len Karol Štúr, Mikuláš Dohnány, Jozef Nižňanský a Ján Domasta používajú správnu tureckú verziu mena „Fatma“.

15 Medňanský, Dávne povesti o slovenských hradoch, c. d., s. 62.

16 Tamže, s. 63.

17 Tamže.

18 Tamže, s. 65.

19 Tamže.

20 J. Hormayr a A. Medňanský spoločne zostavili viaceré zväzky popularizačnej Príručky pre dejiny vlasti (Taschenbuch für die vaterländische Geschichte), vydávanej od roku 1820, do ktorej Medňanský v rokoch 1820 – 1830 aj prispieval. Edičný rad vychádzal v rokoch 1820 – 1857 a celkovo v ňom vyšlo 42 zväzkov.

21 Sliacky, c. d., s. 8.

310 pokladá za pravdivú udalosť. V literárnych prácach sa objavuje až v 19. storočí a v ústnom podaní iste existovala už pred týmto obdobím.²² Zároveň tiež uvádza, že už koncom 19. storočia maďarský archivár János Illéssy ukázal, že studňa nebola dokončená v čase Štefana Zápoľského a tento názor potvrdili aj ďalší bádatelia.²³ Napriek skepse k pravdivosti príbehu M. Šišmiš st. nespochybňuje existenciu jeho ústneho podania pred Medňanským.

Vzhľadom na to, že Medňanského dielo vzniklo v dobe, keď v dobovej európskej kultúre rezonovali mystifikačné tendencie a vznikali literárne falzá (počnúc *Ossianom* od Jamesa Macphersona z roku 1760 cez prípad českých rukopisov Václava Hanku a Josefa Lindu z roku 1817 až po mystifikáciu slovanských dejín od Jána Kollára), môžeme uvažovať aj v iných než zaužívaných rámcoch a položiť si otázku, či si Medňanský túto „peknú rozprávku“ sám nevymyslel pre „slávu“ svojej vlasti. Ako vysvetľuje Vladimír Macura pri analýze mystifikácie v českom národnom obrození: „Tento obecní kulturní jev, zvláště v romantické Evropě velice častý, nabýval v podmínkách kultur, před kterými stál úkol v přítomnosti vytvářet (či alespoň v podstatných rysech dotvářet) také vlastní minulost, zcela nové funkce (...). Ve vztahu k minulosti mohla mystifikace dát vzniknout takovému obrazu dávné národní kultury, který by byl argumentem pro přítomnost.“²⁴ V Medňanského prípade je totiž možné, že ako uhorský vlastenec a slovenský lokálpatriot sa usiloval vytvoriť taký literárny obraz húževnatého Štefana Zápoľského, ktorý by v historickom vedomí kompenzoval zradcovské správanie jeho syna Jána, ktorý sa „spriahol“ s Turkami... Túto výkladovú hypotézu dovoľujú dodatočne formulovať nielen teoretické koncepty romantickej mystifikácie, ale aj ďalšie spracovania tureckých motívov v slovenskej literatúre.²⁵

Pre zachovanie objektívnosti však treba uviesť, že nejestvujú žiadne konkrétne dôkazy, ktoré by potvrdili existenciu staršej ústnej tradície príbehu, ale ani tie, ktoré by podporili tézu o autorskej kreácii pre vyváženie dejiného obrazu. Čo je ale nespochybniteľné, to je fakt, že príbeh sa oveľa viac než

22 ŠIŠMIŠ, Milan: Trenčianska hradná studňa v svetle historických faktov. In: *Vlastivedný časopis*, roč. 24, 1975, č. 4, s. 182.

23 J. Illéssy uvěřil v roku 1894 maďarský preklad latinského originálu správy osobitnej kráľovskej komisie o stave hradov na Slovensku z rokov 1557 – 1558, v ktorej sa o trenčianskej studni hovorí, že sa „začala stavať ešte za generála Katzianera, dobyvateľa hradu (roku 1528). Uverejnený preklad správy však zostal širokej verejnosti neznámy a naďalej sa prikladala povesti historická pravdivosť.“ Šišmiš, c. d., s. 182. Ani pokus trenčianskeho archívára Juraja Fojtíka z roku 1959 „nepravdivosť povesti rozptýliť“ nemal podstatný vplyv: „Podľa neho budovali ju niekoľko rokov a dovŕšili jej výstavbu približne v rokoch 1564 – 1570“, avšak „verejnosť naďalej kládla väčšiu vieryhodnosť povesti ako pravdivým historickým faktom“. Tamže.

24 MACURA, Vladimír: *Znemení zrodu*. 3. vyd. Praha: Academia, 2015, s. 124.

25 Rodina Zápoľských a jej kontakty s Turkami sa objavujú v slovenskej romantickej próze už začiatkom štyridsiatych rokov 19. storočia: prvou prozaickou prácou v štúrovskej slovenčine bola historická novela *Janko Podhorský: Povest' zo XVI. stolecija* (1844) od Janka Francisciho-Rimavského (1822 – 1905) uverejnená v almanachu *Nitra*, roč. 2, 1844, s. 247 – 309. V nej je síce eponymnou postavou mladý Slováč vyslaný do vojny, no na tomto pozadí sa odohráva boj o moc medzi rakúskym cisárom Ferdinandom I. a uhorským kráľom Jánom Zápoľským, synom Štefana Zápoľského. Keď v roku 1528 vyhnila habsburská armáda Zápoľského z Budína, ten požiadal o pomoc sultána Solimana (Sulejmana I). J. Francisci-Rimavský zobrazil toto stretnutie, pričom pri jeho opise položil dôraz na sultánovu hrdosť a panovačnosť a Zápoľského podlízavé správanie a servilnosť. Jeho nelichotivý portrét uhorského pána usilujúceho sa líškaniť získať si priazeň tureckého vládcu (na rozdiel od obrazu dominantného staršieho Zápoľského a úslužného Turka v Medňanského Studni milencov) je síce zjavne prehnaný, aby vyhovoval slovenskému nacionalizmu 19. storočia, má však istý základ v skutočnosti.

stredoeurópskym tradíciám podobá perzskej legende o Farhadovi a Šírín, v ktorej arménsky kráľ Chosrov II. prikazuje sochárovi Farhadovi, zamilovanému do jeho krásnej manželky, arménskej kráľovnej Šírín, aby vytesal priechod cez hory. Aj keď sa to Farhadovi nakoniec podarí, príbeh končí tragicky, pretože na základe falošnej správy o Šíríninej smrti skočí z vrcholu hory. Príbeh Šírín a Farhada bol – či už prostredníctvom nemeckých prekladov alebo inou cestou – známy v Uhorsku, pretože maďarský spisovateľ Mór Jókai (1825 – 1904) publikoval svoju vlastnú adaptáciu pod názvom *Shirin* v roku 1852.²⁶ Skutočnosť, že Medňanský dal svojim postavám turecký pôvod, naznačuje tiež možnú intertextuálnu narážku na „orientálny“ zdrojový text.

Cestopisná adaptácia: John Paget

Jednou z prvých literárnych reakcií na Medňanského podanie bolo zakomponovanie povesti do cestopisu Uhorsko a Sedmohradsko (*Hungary and Transylvania*), ktorý vydal Angličan John Paget (1808 – 1892) v roku 1839. Ide o jeden z prvých podrobných opisov Slovenska v angličtine, pričom J. Paget považuje práve A. Medňanského za dôležitý informačný zdroj, i keď v jeho tvorbe registruje zmes pravdy a legendy: „*musím opakovane uznať, ako veľmi som Medňanskému zaviazaný za históriu Váhu, tú autentickú, ale aj tú opradenú legendami.*“²⁷ Napriek tomu, že J. Paget Slovákov chváli ako „*pracovitých*“, kritizuje ich za opíjanie a „*otrocké správanie*“: „*Nemyslím si, že sa mi Slováci páčia, hoci mi je ťažko povedať prečo.*“²⁸

Na svojej ceste údolím Váhu navštívil J. Paget „*Trentsin*“, kde pre neho „*najzaujímavejšou časťou starých zrúcanín bola studňa milencov vyhlbená štyristopäťdesiatšesť stôp do pevnej skaly a to aj silou pravej lásky. Ale ten príbeh musím rozpovedať tak, ako ho zaznamenal Medňanský.*“²⁹ Jeho parafráza sa mierne líši od pôvodného rozprávania (hoci používa Medňanského výraz „*studňa milencov*“, teda nie „*studňa lásky*“, ako sa ustálilo neskôr). Začína opisom „*sily a nádhery*“ hradu, ako aj „*hlbokým sklamaním*“ jeho pána, že nedokázal nájsť dostatočný zdroj vody. Keď príde „*turecký obchodník, ktorý s ním chce vyjednávať o výkupnom za niektorých väzňov zajatých v poslednej vojne (...), Zápoľský okamžite prejavil ochotu prijať výkupné za všetkých, ktorí zostali v jeho rukách: ,pokiaľ ide o tých, ktorých som vydal mojim prívržencom, nad tými už viac moc nemám, ani nad tým*

26 JÓKAI, Mór: *Újabb novellái*. Pest : Emich és Eisenfels, 1852.

27 PAGET, John: *Hungary and Transylvania, with Remarks on their Condition, Social, Political, and Economical*. London : John Murray, 1839, s. 67: „I must again acknowledge how much I am indebted to Mednyánsky for the history, authentic as well as legendary, of the valley of the Waag.“ Cestopis bol preložený do nemčiny (1842) aj maďarčiny (1987).

28 Tamže, s. 84, 87: „(Nothing) can be more humble than his appearance, more slavish, I would almost say, than his manner (...) I do not think I like the (Slovaks), but I really can scarcely say why.“ Je iróniou, že toto prevažne negatívne hodnotenie Slovákov je pravdepodobne jedným z prvých výskytov termínu „slovenský“ v angličtine.

29 Tamže, s. 90: „the most interesting part of the old ruins was the lovers' well, sunk through the solid rock, four hundred and fifty-six feet, – and that too by the force of true love. But I must tell the tale as Mednyánsky has recorded it.“

312 *mladým dievčatom, ktoré si za slúžku vybrala moja žena; (...) moja žena si ju tak obľúbila, že som si istý, že niet takej čiastky, čo by ju vykúpila.*³⁰

V Pagetovej adaptácii, keď Omar uvidí Fatime, nastane výbuch emócií s vrúcnyim objatím, ktoré sa v pôvodnej verzii nevyskytuje: „*Omar!*“ – „*Fatime!*“ *vytrysklo im oboj v rovnakom okamihu z pier, keď sa vrhli jeden druhému do náručia.*³¹ Zvýraznená emocionalita pri stretnutí mení kategóriu postavy tak, aby zodpovedala očakávaniam o príbehu zmarenej lásky v období romantizmu. Napriek Omarovým prosbám Zápoľský odmietne prepustiť Fatime zo služby kňaznej, pričom nemožnosť vyjadri pomocou prirovnania o vode v skale. Zatiaľ čo Medňanského originál naznačuje, že Zápoľský mienil výzvu „priviesť vodu“ zo skaly ako žart, J. Paget výslovne vyjadruje svoj údiv s Omarovým súhlasom:

„Napokon ho spupný pán, podráždený jeho vytrvalosťou, zaprisahal, že skôr dostane vodu zo skaly, na ktorej stoja, než jeho súhlas: ‚Skús to!‘ povedal opovrzhlivo: ‚a keď skala dá na tvoje modlitby a vydá vodu, vzdám sa Fatimy, ale nie skôr.‘ – ‚Beriem ťa za slovo!‘ zvolal Omar a vyskočil na nohy, ‚vzdáš sa Fatimy, ak z tejto skaly dostanem vodu!‘ – ‚Ak to dokážeš,‘ povedal rytier, prekvapený, že Turek jeho slová zobral doslovne: ‚Dávam ti svoje rytierske slovo, že prepustím tvoju milenkú a všetkých mojich zajatcov bez výkupného.‘“³²

Obaja autori – A. Medňanský aj J. Paget – si pritom všimajú moment dohody (u prvého ide o „šlachetný sľub“, u druhého o „rytierske slovo“) medzi dvoma mužmi vo vyššom spoločenskom postavení v rámci ich vlastného priestoru, takže ušľachtilý pôvod sa stáva prvkom, ktorý prekonáva kultúrne rozdiely medzi kresťanským a osmanským svetom. Hoci Pagetova kniha vyšla len o desať rokov neskôr než Medňanského dielo (pričom jeho cesta do Trenčína sa konala ešte skôr), Paget spája už zničený hrad s tureckými milencami, i keď „studňa lásky“ ešte nevstúpila do širšieho povedomia v slovenskom kultúrnom prostredí.

Básnické adaptácie v období literárneho romantizmu: Karol Štúr, Mikuláš Dohnány

Najstaršie verzie legendy Omara a Fatimy sa v slovenskej literatúre objavili až po anglickom vydaní J. Pageta a spájajú sa s nástupom romantickej literárnej generácie. Dochádza v nich však k žánrovému prekódovaniu z prozaickej do veršovej podoby. Báseň *Pomník lásky* v zbierke *Ozwena Tatry* (1844) Karola Štúra (1811 – 1851), staršieho brata Ľudovíta Štúra, je napísaná ešte v slovakizovanej češtine.³³ Ver-

30 Tamže, s. 91: „(A) Turkish merchant had arrived, who wished to treat with him for the ransom of some prisoners whom he had captured in the last war (...) Zápolya at once expressed his willingness to take ransom for all such as still remained in his hands: ‚as for those I have given to my followers, they are no longer in my power, any more than the young girl whom my wife has chosen for her handmaid; (...) she is become such a favourite with her mistress, that I am sure no sum would ransom her.“

31 Tamže, s. 91 – 92: „The girl was sent for, ‚Omar!‘ ‚Fatime!‘ burst at the same moment from their lips as they rushed into each other’s arms.“

32 Tamže, s. 92: „Try!‘ said he in scorn, ‚and when the rock yields water to your prayers, I give up Fatime, but not till then.‘ ‚On your honour,‘ exclaimed Omar, springing to his feet, ‚you give up Fatime, if I obtain water from this rock!‘ ‚If you do,‘ said the knight, astonished that the Turk should have understood him literally, ‚I pledge my knightly word to release your mistress and all my prisoners ransom free.“

33 ŠTÚR, Karol: *Pomník lásky*. In: *Ozwena Tatry*. Pressburg : Antonjn Šmjđ, 1844, s. 84 – 91.

šovaná skladba s názvom *Trenčianska studňa*, uverejnená Mikulášom Dohnánym (1824 – 1852) len o dva roky neskôr (1846), je už v novom spisovnom jazyku.³⁴ Obe slovenské adaptácie sa od východiskovej predlohy Medňanského mierne líšia, ba v malých detailoch sa viac podobajú Pagetovej verzii, ku ktorej mohli mať obidvaja autori prístup sprostredkované cez jej nemecký preklad z roku 1842.³⁵ Je tiež zaujímavé, že ani jeden z nich nepoužíva v súčasnosti zaužívaný názov „Studňa lásky“, hoci K. Štúr odkazuje na „lásku“ a M. Dohnány na „studňu“.

K. Štúr vo svojej básni *Pomník lásky* nijako nezdržuje povestový základ. Mená majú iba dve hlavné turecké postavy, ostatní protagonisti príbehu sú bezmenní („hrabě“, „kněžna hradu“). Aj keď sa básň viaže ku konkrétnemu priestoru, má tak univerzálnejšiu podobu (univerzálna sila lásky). Navyše, už voľbou názvu (s dôrazom na cit) autor odkazuje na posilnenú pozíciu lyrického princípu, hoci konečná podoba básne je, pochopiteľne, lyricko-epická. Emocionálny moment vystupuje do popredia aj pri opise hradného pána, ktorému sa nedarí získať vodu: „Hrabě zůřj, hrabě klege, / Skála wzdorem se mu směže.“³⁶ Práve tento motív odporného smiechu skál sa refrénovite opakuje v celej básni. Na rozdiel od predchádzajúcich verzii K. Štúr zobrazuje aj Fatmin vnútorný svet, napr. prostredníctvom jej romantickej spomienky na domovinu:

„W hradě ticho všudy,
Fatma sama sedj,
Při měsčeka záři
Okem w dálku hledj,
Co swjtj tam na gj swěty,
Města, hrady, minarety.“³⁷

Omarovo stretnutie s Fatmou je romantické a vášnivé, čím sa viac blíži Pagetovmu opisu než Medňanského variantu, čo by mohlo naznačovať, že K. Štúr mohol poznať obe dostupné verzie:

„Oba letj sobě
Wzágem do náručj:
Srdce nebem lásky wlagj,
Bez přetwaru plápolagj.“³⁸

„Hrabě“ odmieta Omarovu ponuku zlata a dáva mu priamu požiadavku: „Wem si Fatmu wem swobodu / Wyzwešli skal z tčhto wodu“, na ktorú Turek ponúka gavalierske podanie rúk: „Dostogjšli slowu, / Kde twá ruka prawa.“³⁹ Po rokoch

34 DOHNÁNY, Mikuláš: *Trenčianska studňa*. In: *Dumy*. Bratislava : Tatran, 1968, s. 51 – 56. Pôvodne Povest' o trenčianskej studni. In: *Život. Časopis od a pre levočských Slovákov*, 1846, č. 5.

35 PAGET John: *Ungarn und Siebenbürgen: Politisch, statistisch, öconomisch*. Prel. E. A. Moriarty. Leipzig: Weber, 1842.

36 Štúr, c. d., s. 84 – 85.

37 Tamže, s. 86.

38 Tamže, s. 87.

39 Tamže, s. 88.

314 úsilia je Omar blízko smrti, keď milenci začujú krik „woda!“ a ich prvá myšlienka je o návrate domov: „*Wlast gim před očima chwège, / Přes níž lásky wánek wege.*“⁴⁰

Báseň M. Dohnányho *Trenčianska studňa* sa k žánru povesti vyslovene hlási, čo potvrdzuje jej pôvodný názov *Povešť o trenčianskej studni*. Pri poznaní básne K. Štúra ju síce môžeme jednoducho interpretovať iba ako jej prepracovanie v novo kodifikovanom spisovnom jazyku, M. Dohnány však spracúva rovnaký motív predsa len trochu odlišným spôsobom. Keďže na označenie postáv používa aj mená (Zápoľa, Hedviga), je pravdepodobné, že nenadväzoval len na svojho slovenského predchodcu, ale poznal tiež nemecký originál alebo maďarský preklad Medňanského práce.

M. Dohnány, podobne ako K. Štúr, začína hrdým návratom hradného pána z vojnového ťaženia domov do Trenčína, kde hneď svojej manželke daruje krásnu, ale smutnú tureckú otrokyňu: „*Oči jej čierne ku zemi sklopené, / horkými slzami od žiaľu sperlené...*“⁴¹ Situáciu zajatkyne opisuje s melancholickým naladením, prepájajúc jej túžbu po vlasti s túžbou po milom:

„*Časy predošlé často si spomína
i dom otcovský, krajinu pri mori,
bo tam ľúbila bojovného syna,
za ktorým posial' vrelou láskou horí.*“⁴²

Jej romantické stretnutie s Omarom silne odráža scénu vo verzii K. Štúra:

„*Zabudne všetko a ku Fatme skočí,
ktorá sklopila k zemi čierne oči.
Nastala chvíľa dlhého mlčania
a dvojh milencov vrelé objímania.*“⁴³

Omar prijíma požiadavku hradného pána ako čestnú výzvu, a tak sa pustí do práce. Jeho psychické naladenie je však rovnako ako u Fatmy výrazne melancholické. Po troch rokoch plných smútku, keď „*ku vlasti svojej žiaľny zrak napína*“, konečne prichádza dlho očakávaná chvíľa: „*vtom hlas radostný ,woda!' mnohých ľudí / ho zo smutného dumania prebudí.*“⁴⁴

Dohnány končí báseň v momente vykúpenia Fatmy zo zajatia („*Knieža v radosti slovu ostal verný, / oddal mu drahú aj poklad nádherný*“), na rozdiel od K. Štúra, ktorý príbeh dopovedáva cestou dvojice zalúbencov do ich domoviny a zakončuje formulovaním hlavného významového posolstva (a súčasne pripomenkou názvu básne *Pomník lásky*): „*Láska gich se wjrau chlaubj / Tamo w dálce w skalné hlaubi.*“

Obe básne neznamenali v kontexte vývinu slovenskej literatúry výraznejšie nóvum, i keď podľa Stanislava Šmatláka zbierka K. Štúra „prináša aj nové

40 Tamže, s. 90.

41 Dohnány, c. d., s. 52.

42 Tamže, s. 53.

43 Tamže, s. 54.

44 Tamže, s. 55.

prvky, najmä ideové, dynamizujúce vývinový proces slovenskej literatúry na prelome tridsiatych a štyridsiatych rokov 19. storočia“.⁴⁵ Dohnányho skladbu spracúvajúcu historickú látku zas hodnotil Rudolf Chmel (žánrovo ju pritom označil za baladickú básň s pomerne dramatickou zápletkou) ako „opisnú a rozvláchnu“, avšak napĺňajúcu „národno-výchovné ciele“ druhej polovice 19. storočia.⁴⁶

V rámci sledovanej témy však možno zhrnúť, že oba tieto básnické texty významne napomohli ustáleniu obrazu „studne lásky“ v domácom kultúrnom povedomí.

Motivické alúzie: Ján Kalinčiak, Samo Chalupka

Slovenská literatúra má však okrem Omara aj iných tureckých hrdinov – takým je napr. Osman Aga, ktorý sa objavil v roku 1850 v próze *Púť lásky* od Janka Kalinčiaka (1822 – 1871).⁴⁷ Odhliadnuc od podobnosti názvu tejto prózy s trenčianskou povestou (s opakovanou pripomienkou, že ani „studňa lásky“ nebola pôvodným názvom) aj jej hlavná turecká postava sa celkom podobá Omarovi. Podľa Dagmar Kročanovej Osman „nie je vyobrazený ako krvilačný divoch, ale ako hrdý, vznešený, obetavý a nakoniec melancholický, smutný a bledý príklad romantického hrdinu“.⁴⁸ René Bílik vidí „lásku Osmana k Žofii ako prejav ľudského v tradovanom neľudskom prvku slovenských dejín – v Turkovi-násilníkovi“.⁴⁹

Vari najznámejším príkladom násilného Turka v slovenskej literatúre je hrdina z veršovanej povesti *Turčín Poničan* (1863), ktorú napísal Samo Chalupka (1812 – 1883) na základe zlomku spievanky, ktorú počul na Ponikách a ďalej autorsky dotvoril.⁵⁰ Ako vysvetľuje Ľubomír Kováčik, Chalupkov tvorivý postup bol taký, že „látku na budúcu básň si vždy starostlivo pripravoval, o čom svedčia jeho Poznamy. Nachádzame v nich vedľa seba poznámky z archívov, letopisov, historických diel a záznamy ústnych podaní piesní a povesti.“⁵¹

V prípade Medňanského *Studne milencov* takéto záznamy chýbajú, je ale zaujímavé, že obidva písané texty, Medňanského rozprávania aj Chalupkovu veršovanú skladbu, si spätne „privlastnila“ ľudová ústna tradícia. Tento proces výstižne zachytila v spojitosti s Chalupkovou baladou Hana Urbancová: „Literárna básň vo folklórnej podobe vrátila príbeh do vidieckeho prostredia; v minulosti tento príbeh žil v tomto prostredí ako súčasť kolektívnej pamäti.“⁵²

45 ŠMATLÁK, Stanislav. *Dejiny slovenskej literatúry II*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 73.

46 CHMEL, Rudolf; Mikuláš Dohnány – život a dielo. In: *Slovenská literatúra*, roč. 14, 1967, č. 3, s. 250.

47 J. Kalinčiak stvárnil postavu Štefana Zápoľského aj v historickej próze Knieža liptovské z roku 1852.

48 KROČANOVÁ, Dagmar [ROBERTS, Dagmar]: Bad Blood, Beauty and Violence. In: BELGE, Murat-PARLA, Jale (eds.): *Balkan Literatures in the Era of Nationalism*. Istanbul: Bilgi University Press, 2009, s. 376.

49 BÍLIK, René: *Historický žánr v slovenskej próze*. Bratislava : Kalligram, 2008, s. 78.

50 PÁCALOVÁ, Jana [jpl]: Chalupka, Samo: Turčín Poničan. In: *Slovník diel slovenskej literatúry 19. storočia*. Bratislava : Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, 2009, s. 121 – 122.

51 KOVÁČIK, Ľubomír [Ik]: Samo Chalupka. In: MIKULA, Valér (ed.): *Slovník slovenských spisovateľov*. Praha : Libri, 1998, s. 187 – 188.

52 URBANCOVÁ, Hana: The Image of the Turk in Slovak Folk Ballads. In: ROUSE, Andrew C. – ATKINSON, David (eds.): *Ethnic Mobility in Ballads*. Pécs : Spechel, 2018, s. 58.

316 Aktualizácia žánru povesti v medzivojnovom období:

Vladimír Plicka, Ľudovít Janota

Povešť o Omarovi a Fatime sa na konci 19. a na začiatku 20. storočia zjavne šíri-la ústnym podaním, a to bez ohľadu na to, či mala alebo nemala ľudový pôvod. V písomnej podobe sa opäť objavila po vzniku Československa v roku 1918, keď spisovatelia oslavovali éru tureckých vojen ako hrdinské obdobie. Práve kniž-né vydania povestí zohrali v novom štátnom usporiadaní významnú úlohu pri ustaľovaní mýtov vytvárajúcich obraz slovenskej minulosti – v polovici tridsia-tych rokov 20. storočia vyšli zhodou okolností dva súbory s rovnakým názvom *Slovenské hrady*: v roku 1934 od Vladimíra Plicku (1890 – 1965) a v roku 1935 od Ľudovíta Janotu (1888 – 1968).

V. Plicka sa pohybuje medzi historickými faktami a mýtom. V časti *De-jinný obraz Trenčianskeho hradu* spája s Turkami dve odlišné časové obdobia: „Za Štefana Zápoľského začali sa totiž od juhu tisnúť Turci do Uhier (...) Turci sa znovu objavili pred Trenčinom r. 1663.“ Záver tejto „faktickej“ časti uzatvára odkazom na konečný úpadok rodiny: „Skvelá dráha Zápoľských zakončila sa získaním ko-runy kráľovskej, ktorej (hoci na čas) dosiahol Ján Zápoľský (...) Ale jeho protikráľ Ferdinand Habsburský ho premohol a Zápoľský nútený bol odísť do Turecka.“⁵³ V. Plicka potom prepíše *Studňu lásky* do stručného zhrnutia: „Hoci studňa bola vyvrtaná pravdepodobne už v XIV. storočí, ľudová povesť jej vznik kladie do doby neskoršej, pripisujúc ho Štefanovi Zápoľskému.“⁵⁴

Po zajatí Fatimy (ktorá u V. Plicku nie je opísaná), Omar „ohlásil na hrade, že rád by zajatcov vymenil“. Zápoľský odmieta ponuku zlata a koní: „Tiež nepotrebujem. Ale (...) vody nemám a keď mi do brala tu na hrade vykřešješ stud-ňu, Fatima je voľná, môžeš si ju odvieť.“ Omar dlho neváhal a hneď sa so svo-jimi otrokmi pustil do práce, až po troch rokoch objavili „silný, dobrý prameň, ktorý studňu čoskoro naplnil. Zápoľský Fatimu potom prepustil.“ V. Plicka končí poznámkou uvedenou v zátvorke „Podľa Medňanského“, aj keď legendu ozna-čuje ako „ľudovú povesť“. Jeho prerozprávanie vlastne neobsahuje nič, čo by sa nenachádzalo už v predchádzajúcom texte.

Pre Ľ. Janotu, ktorý vyrástol v Trenčíne, mala povesť o Omarovi a Fati-me osobitný význam: „Zaujímali mňa aj ľudové povesti, vzťahujúce sa na hrady, lebo mnohé z nich majú historický podklad, len pospolitý ľud si skutočné a po-čuté udalosti pretvorí (...) prispôbobi si ich svojmu duševnému svetu, a takéto sa potom dostávajú na verejnosť. Sú ony teda jemne ušľachtilé prejavy duše ľudu.“⁵⁵

Juraj Chovan v doslove k piatemu vydaniu knihy Ľ. Janotu v roku 1975 (ovplyvnenom dobovou ideológiou socialistického internacionalizmu) umiestňu-je dielo do kontextu historickej prózy, pričom rozlišuje historickú povesť, ktorá má za základ „skutočný príbeh“, od rozprávky, ktorá „viaže sa na skutočné po-stavy a miesta“.⁵⁶ Podľa neho je z tohto dôvodu historická povesť vhodnejšia na

53 PLICKA, Vladimír: *Dejinný obraz Trenčianskeho hradu*. In: *Slovenské hrady*. Žilina : O. Trávníček, 1934, s. 29.

54 PLICKA, Vladimír: *Studňa lásky*. In: *Slovenské hrady*, c. d., s. 30 – 31.

55 BÁBIK, Ján: *Kronikár slovenských hradov*. In: *Slovenské pohľady*, roč. 122, 2006, č. 5, s. 79 – 80.

56 CHOVAN, Juraj. *Doslov*. In: JANOTA, Ľudovít: *Slovenské hrady*. 5. vyd. Bratislava : Tatran, 1975, s. 517 – 518.

„náučno-výchovné ciele“, ale napriek tomu „Janota sa vyvaroval čo i len nepatr-
ným nacionalistickým invektívam – ba podčiarkoval vždy spoločný osud sloven-
ského, maďarského, rumunského ľudu pod nadvládou Turkov, spoločné biedy
vyššie storočných protihabsburských povstaní sedmohradských kniežat a pod.“⁵⁷

Janotova verzia povesti obsahuje azda prvý raz motív, ktorý sa stal jej
známou súčasťou (a ktorý V. Plicka nemá): Omarovo metaforické prirovnanie
srdca grófa Zápoľského ku kameňu. Zápoľský, zúfalý nad neschopnosťou zaistiť
pre hrad vodu, nie je spokojný ani so svojimi nedávnymi vojenskými úspechmi,
vďaka ktorým získal nových zajatcov aj vojnovú korisť. Na krásnu zajatkyňu ho
prvý raz upozorní až jeho (bezmenná) manželka: „*Pod' sem, podívaj sa tam na tú
Turkyňu! (...) Podívaj sa, aká je smutná a aká krásna!*“⁵⁸ Fatima sa stáva slúžkou
hradnej panej, ktorá ju žiada, aby jej vysvetlila svoj smútok: „*Krásna Turkyňa sa
rozhovorila o svojej vlasti, o otcovi, o krásnom snúbencovi, ktorý kdesi veľmi ďaleko
smúti a po nej túži.*“⁵⁹ Ale Zápoľský sa naďalej sústreďuje na problém s vodou, až
kým nepríde Omar a nepožiada ho o vykúpenie zajatcov. S nádejou v očiach Omar
ponúka vykúpiť Fatiminu slobodu zlatom, arabskými koňmi alebo otrokmi, no
Zápoľský mu „*veľmi smutne*“ hovorí, že potrebuje iba jednu vec: „*Vodu, vodu mi
nájdí na mojom hrade a dostaneš zadarmo všetkých svojich poddaných aj so svo-
jou snúbenicou.*“ Omar súhlasí: „*Budeš mať vodu!*“⁶⁰ Po troch rokoch, keď Omar
vykope studňu, „*na hrade bola radosť, prenesmierna radosť a Zápoľský po dlhých
rokoch sa tiež radoval ako malé dieťa. Chcel objat statočného Turka, ale Turek ho
odsotil od seba.*“ Omar sa so Zápoľským rozlúči horkými slovami: „*Vodu už máš,
ale tvoje srdce je tvrďšie ako skala!*“⁶¹

Spoločne s Fatimou odchádzajú do vlasti bez toho, aby sa obzreli späť
na hrad, na ktorom si Zápoľský stále radostne obzerá studňu. Napriek Turkovej
pochopiteľnej horkosti sú postavy v porovnaní s inými variantami príbehu vy-
kreslené ušlachtilejšie: Zápoľský je skôr smutný ako krutý a jeho manželka voči
Fatime nie je ani taká panovačná, skôr k nej cíti náklonnosť.

Historický román: Jozef Nižnánsky

V tom istom roku ako Janotov súbor povestí (1935) vyšla rozsiahlejšia prozaic-
ká verzia povesti *Studňa lásky* Jozefa Nižnánkeho (1903 – 1976). Ako vysvetľuje
autor na prebale knihy, jeho obrazotvornosť vzbudila návšteva Trenčianskeho
hradu: „Bola to vyschnutá studňa, ale pre mňa sa stala prameňom inšpirácie (...) hromadili sa vo mne dojmy, fantázia oživovala ruiny a pri tom som jej pomáhal
čítaním historických diel.“ Nižnánsky prepracoval príbeh o Omarovi a Fatime
(ktorú nazýva Fatma) na plnohodnotný román, v ktorom láska prvýkrát prekročila
národné hranice. Ich vzťah však komplikujú ďalšie postavy románu, ktoré majú
sčasti historické pozadie. Rozširuje tiež historický kontext, a to na osmanskej strane
o postavu Džema, mladšieho syna sultána Mohameda II. V poznámkach pod
čiarou dokonca uvádza vysvetlivky k historickým udalostiam konca 15. storočia.

57 Tamže.

58 Janota, c. d., s. 445.

59 Tamže, s. 446 – 447.

60 Tamže, s. 448.

61 Tamže, s. 449.

318 Literárny historik Vladimír Petřík v doslove k štvrtému vydaniu románu však zdôrazňuje, že „román nemal prvoradú snahu verne zobrazit' nejaký fakt z minulosti, jeho účelom bolo pútavo, vzrušujúco vyrozprávať dobový príbeh i za cenu voľného prispôsobenia si skutočnosti“.⁶² Román mal výrazný čitateľský úspech, čo Ján Števček vnímal v polovici šesťdesiatych rokov 20. storočia ako znak kultúrnych zmien: „Je to nesporný posun literárnych funkcií v smere zábavnosti.“⁶³ Voľbu povesti ako relevantného autorského východiska vysvetľoval v kontexte problematiky populárnej literatúry aj Ivan Sulík: „Ak si slovenský spisovateľ chcel udržať priazeň širokého čitateľského publika, musel si zvoliť cestu súhlasného nadviazania na spomínané tradíciu overené staršie typy populárnej literatúry. Prozaici preto využili prirodzenú záľubu ľudového čitateľa v historických príbehoch z uhorskej minulosti. Popredné miesto medzi nimi v krátkom čase zaujal novinár, básnik a prozaik (...) Jozef Nižnánsky.“⁶⁴

Na začiatku románu mladý kapitán Ambróz Opatovský zapisuje Omarov príchod do kroniky Trenčína a datuje ho presne dňom 25. júla 1490. Obyvatelia mesta Turka poznajú a vážia si ho: „*Pravda, Turci sú psi, pohania, bolo by ich treba vykántriť... Ale aj medzi nimi sa môže pritrafiť poriadny, statočný človek.*“ Tvrdohlavý Zápoľský však nesúhlasí: „*Turek ako Turek! Všetci sú horší od čerta a nebude vo svete pokoja, kým ho neoslobodíme od Turkov!*“⁶⁵ Turecké postavy v Nižnánskeho románe majú vznešený pôvod a sú napojené na najvyššie kruhy osmanskej spoločnosti. Rozprávač čitateľovi prezrádza, že Fatma, dcéra mocného vezíra, bola určená pre hárem Džema, ktorý stál na čele neúspešného povstania proti staršiemu bratovi Bajezidovi. Keď Fatma žila v Džemovom dome, ale ešte nebola v háreme, stretla Omara a obaja sa do seba zalúbili. Neskôr, keď Džem padol do rúk pápeža, dostala sa Fatma do zajatia Zápoľského. Namiesto pôvodného jednoduchého príbehu o láske tu Nižnánsky vytvára dva zložité trojuholníky vzťahov: Zápoľského žena Hedviga sa vášnivo zalúbi do Ambróza, ktorý ale miluje Fatmu, zatiaľ čo samotná turecká kráska sa zmieta medzi svojím pánom, osmanským princom v exile, a Omarom, jej skutočnou láskou.

Počas poľovačky sa kapitán Ambróz priznáva Zápoľskému k svojej láske k Fatme a ten mu dáva rady, ako prekonať prekážky medzi nimi (Ján Števček o týchto románových dialógoch o ženách napísal, že sú to „najfilozofickejšie partie knihy a predsa nám neprekáža ich filozofia“):⁶⁶

„Pravda, ste z dvoch svetov, oddelených od seba širočiznou priepastou... Keby to len od teba záviselo, už zajtra by si si ju vzal. Ale to závisí od Fatmy: priepasť medzi vami ona musí preklenúť, lebo nie muž k žene, ale žena k mužovi sa musí prispôbiť. Musí zabudnúť na svoju vlasť. Do jej duše miesto minaretov s polmesiacom sa musia vryť naše veže s krížami a jej srdce miesto Alaha sa musí naplniť láskou k nášmu Bohu.

62 PETRÍK, Vladimír: Doslov. In: NIŽNÁNSKY, Jozef: *Studňa lásky*. 4. vyd. Bratislava : Slovenské nakladateľstvo krásnej literatúry, 1964, s. 278.

63 ŠTEVČEK, Ján: Studňa lásky alebo problémy zábavnej funkcie literatúry. In: *Slovenské pohľady*, roč. 81, 1965, č. 1, s. 136.

64 SULÍK, Ivan: Vývinová problematika populárnej prózy. In: *Slovenská literatúra*, roč. 25, 1978, č. 3, s. 356 – 360.

65 Nižnánsky, c. d., s. 20.

66 Števček, c. d., s. 136.

*Musí zabudnúť, že z jej vlasti ju priviail do Trenčína len víchor zlého osudu a musí sa naučiť veriť, že dostala sa sem len preto, aby tu našla teba.*⁶⁷

Po návrate do Trenčína si Zápoľský prvýkrát všimne krásu tureckej zajatkyne a tento moment, ktorý Medňanský spomenul len letmo („*napokon s blčiacim zrakom pohliadol na krásnu neveriacu*“), stáva sa v Nižnánскеho knihe predmetom dlhšej diskusie medzi pánom hradu a jeho manželkou, ktorá vyznieva ako fraška. Hedviga si spočiatku nevšimne, že Zápoľský obdivuje Fatmu: „*Fatma obsluhovala svoju paniu... Štefan Zápoľský si ju obzeral tak horlivo, že Hedviga iste by bola žiarlila, keby si bola vedela predstaviť, že by jej hrdý muž mohol venovať otrokyni hlbšiu pozornosť.*“⁶⁸ Po tom, čo Zápoľský žiada Fatmu, aby pre nich zaspievala, jeho nadšenie vyprovokuje Hedviginu žiarlivosť:

„- *Nikdy by som nebol uveril, že mi Turek raz bude sympatický (...)* Ba hotový som odhalovať krásy aj v tureckej reči, ktorá mi vždy bola protivná.
- *Vám, pane, tak sa mi vidí, nie Turek, ale Turkyňa je sympatická, - a teraz si Fatmu po prvý raz v živote zmeriavala žiarlivými očami.*“⁶⁹

Pokračujúca chvála Turkyne vyústi do psychologickkej hry medzi manželmi:

„(Zápoľský): *Neuznávaš, že Fatma je dievčaťom nevšednej krásy?*
(Hedviga): *Je pohanka a otrokyňa! vyhrklo z nej.*
- *Kto chce vychutnať a oceniť krásu ženy, najmenej myslí na to, akou vodou ju krstili, a či patrí k nej zemiansky erb alebo odznak poddanstva. A má pravdu, lebo krása zostane krásou vždy a za každých okolností.*“⁷⁰

Či už úmyselne alebo nie, Zápoľského pokus upokojiť manželku odhaľuje skutočný dôvod jej žiarlivosti, lúboštný cit kapitána Ambróza k Fatme, ktorú tak Hedviga vníma ako sokyňu. Hoci požaduje odstránenie otrokyne z hradu, nakoniec ocení jej oddanú starostlivosť o deti. Zároveň pochopí, že Ambrózova láska k Fatme je silnejšia (hoci možno tiež beznádejná) a zmieruje sa so situáciou.

Motív studne lásky vstupuje do deja Nižnánскеho románu relatívne neskoro, v 31. kapitole z celkového počtu 45, keď Omar prichádza k Zápoľskému, aby s ním vyjednával o prepustení Fatmy. Keď to odmietne, Omar mu hovorí: „*Máte príliš tvrdé srdce, najjasnejší pane, tvrdšie než žula, a hoci ste môj život zničili, neželám vám, aby ste aj vy raz okúsili takú tvrdosť!*“ Zápoľský na to reaguje: „*Z môjho oka slzu nevyvlúdiš (...)* práve tak, ako z trenčianskej skaly vodu nevyvábíš!“ Omar sa ale nevzdáva: „*A ak vyvábim vodu z tvrdej trenčianskej skaly?*“, na čo sa Zápoľský zasmieje: „*Ak to dokážeš, Fatma je tvoja.*“⁷¹ Iniciátorom ústredného motívu v príbehu tak nie je pán, ale zúfalý Turek.

67 Nižnánsky, c. d., s. 59.

68 Tamže, s. 78.

69 Tamže, s. 79.

70 Tamže, s. 81.

71 Tamže, s. 191.

Čoskoro však prichádza posol od pápeža s príkazom prepustiť Fatmu a poslať ju do Ríma sultánovi Džemovi. Zápoľský napriek príkazu Svätého otca odmieta vziať späť slub, ktorý dal Turkovi. V poslednej kapitole sa Omar prekopie k vode a Zápoľský oslobodí Fatmu priznávajúc, že Turek bol schopný vydobýť vodu zo skaly a slzu z jeho oka. Záverečná scéna je intímnym rozhovorom medzi Omarom a jeho milovanou, keď na koňoch odchádzajú preč:

„- Omar... v tejto cudzej krajine sa mi všeličo zapáčilo. Tu muži majú len po jednej žene. Ani ja by som sa už s nikým nemohla deliť o tvoju lásku!“

- Ja som neprijal zvyky a mravy tejto krajiny - odvetil Omar - moje srdce je tebou už predsa natoľko plné, že niet v ňom pre nikoho ani najmenšieho miestečka...

- Tak je to dobre, usmiala sa naňho Fatma, lebo i ja by som prišla do pokúšenia pribrať si ešte jedného muža...“⁷²

Fatma sa priznáva, že ešte stále myslí na Ambróza a Omar sa za to hnevá, preto Fatma odvracia hlavu, aby nevidel jej slzy a naposledy sa pozrie na hrad. Hoci Omarova láska sa dočkala odmeny, Nižnánsky v závere naznačuje, že skutočnou láskou Fatmy bol Slovák, ktorého opustila. Ak muž získa srdce ženy, je to akoby symbolické víťazstvo pre jeho krajinu či vieru. Láska medzi tureckou ženou a kresťanom bola preto niekedy v slovenskej literatúre vykreslená pozitívne (napr. v historickej piesni *Siládi a Hadmáži*, 1560), zatiaľ čo láska tureckého muža ku kresťanskej žene nevyhnutne končí tragédiou (napr. v básni Pavla Švehlu *Asan Aga a Laura*, zaradenej do almanachu študentov bratislavského evanjelického lýcea *Plody* v roku 1836).⁷³

Povešť s ideologickým pozadím z obdobia vojnovnej Slovenskej republiky: Jozef Branecký

Zatiaľ čo L. Janota dokázal, ako napísal vyššie citovaný J. Chovan, vykresliť studňu lásky bez „nepatrných nacionalistických invektív“, spisovateľ Jozef Branecký (1882 – 1962) ju v tom istom období označil za „gloriolu“, ktorá korunovala prejavy nadania ľudu. Braneckého historický román *Fráter Johannes* (1929), ktorého titulnou postavou je bývalý janičiar, sa odohráva v Trenčíne v období tureckých nájazdov v roku 1663. V redakčnej poznámke k rozhovoru z roku 1934 s J. Braneckým, vtedy provinciálom v trenčianskom piaristickom kláštore, nemenovaný novinár vysvetľuje, že spisovateľa navštívil, „aby ho požiadal o historický nástin doby, v ktorej sa odohráva nový román spisovateľa Joža Nižnánskeho: ‚Studňa lásky‘“.⁷⁴ Branecký začína vyjadrením obdivu nad studňou ako technickým výdobytkom: „Táto studňa (...) je historickým faktom a dôkazom do kameňa vtesaným, čo môže ľudská usilovnosť a vytrvanlivosť vykonať.“ Priamo nehovorí o románe

72 Tamže, s. 276.

73 Pavol Švehla (1813 – 1880) bol ako študent bratislavského lýcea členom Spoločnosti česko-slovanskej, v jej rámci sa začal aj literárne prejavovať – písal balady a romane. V almanachu *Plody* boli uverejnené dve jeho básne: *Asan Aga a Laura*, *Sňatek pod hrobom*. Po skončení štúdia (1836) bol krátko profesorom na kalvínskom gymnáziu v Lučenci a od roku 1839 až do smrti evanjelickým farárom v Dobroči. Literárne činný bol iba v tridsiatych rokoch 19. storočia.

74 Jozef Branecký hovorí... In: *Slovenský týždenník*, roč. 31, 1934, č. 37 (13. 9. 1934), s. 1.

Nižnánskeho, ale jeho odpoveď na otázku „Čo súdite o povesti tejto studne?“ naznačuje, že nová verzia zachytávajúca vhodne „ľudovosť“ a autenticitu stále absentuje: „Náš ľud veľmi dramaticky zachycuje celý dej, o čom som sa nedočítal v nijakom spracovaní tejto povesti.“ Keď ho novinár požiada, či môže „reprodukovat túto dramatickú čiastku“, jeho zhrnutie deja sa zameriava na Zápoľského „tvrdé srdce“ (rovnako ako Janota, ktorého zbierka vyšla až o rok neskôr): „Omar pozrie do prísnych, nemilosrdných očí Zápoľského a odpovie: ‚Tvrdšie je tvoje srdce, tvrdšie tvoje oko, ako táto skala, preto ona mi dá kvapku vody!‘ – a dal sa i so svojim sprievodom do práce, s ktorou za niekoľko rokov boli hotoví.“ Hoci ako kňaz by mal byť Branecký citlivý na náboženské odlišnosti, dej uzatvára zvláštnym, nepravdepodobným detailom: „Keďže vraj i turecký kňaz sa našiel na hrade, onedlho mali svadbu.“ Keď sa novinár taktne pýta „Čo je, prosím, historická pravda o tejto povesti?“, Branecký sa v podstate vyhýba odpovedi: „Keďže táto povest je takmer gloriolou čistej a vernej lásky, nechcem hlbšie zasiahnuť do tejto otázky, aby som neskazil ilúziu čitateľov.“⁷⁵

O desaťročie neskôr, v roku 1943, sa Braneckého verzia trenčianskej povesti, tentoraz pre zmenu s názvom *Omar a Fatime*, stala súčasťou národného mýtu vtedajšej vojnovnej Slovenskej republiky. Text vyšiel knižne, v autorovej zbierke povestí a historických článkov určenej pre školskú prax s názvom *Z tisícročia*,⁷⁶ no súbežne bol publikovaný aj v denníku Hlinkovej gardy *Gardista*.⁷⁷ Funkčné určenie Braneckého zbierky povestí pre školské využitie jasne signalizovalo jej súlad s dobovou, nacionalisticky zameranou štátnou ideológiou.

Základný dejový náčrt Braneckého sa zásadne nelíši od predchádzajúcich verzií: Omar prichádza vyjednávať o vykúpení Fatimy, ale Zápoľský tvrdohlavo odmieta vziať späť darček, ktorý dal svojej manželke. Keď mu Omar povie, „Žiadaj, čo chceš, dostaneš“, pán hradu je ako obvykle zamračený: „Nastalo trápne ticho, kým sa Zápoľský ponoril do hlbokých myšlienok, aby potom vážnym hlasom vypovedal prvú a poslednú podmienku: Keď vycedíš slzu z môjho oka alebo kvapku vody zo skaly, na ktorej stojíme, tvoja bude Fatima.“ Omarova odpoveď je podobná verzii, ktorú Branecký uviedol aj v rozhovore z roku 1934: „Uvažoval, čo by bolo ľahšie: vynútiť slzu z jeho oka, alebo vydobýť kvapku vody zo skaly. O chvíľu rozhodne vrazil: Keďže tvrdšie je tvoje srdce, než táto skala, preto ju donútim, aby vydala kvapku vody!“⁷⁸ Prirovnanie Zápoľského srdca ku skale sa tu predstavuje ako doslovný výber z dvoch možností, a nie ako metafora svojvoľnej panskej krutosti. Rovnaká zmienka u Janotu, Nižnánskeho i Braneckého (takmer súčasná, ak vezmeme do úvahy datovanie Braneckého rozhovoru) naznačuje, že táto „dramatická čiastka“ legendy by mohla skutočne pochádzať z ústnych úprav príbehu, pretože v písomných verziách z 19. storočia sa neobjavuje. Záver Braneckého verzie, na rozdiel od trpkého tónu u Janotu, je civilizovanou dohodou:

75 Tamže.

76 BRANECKÝ, Jozef: Omar a Fatime. In: BRANECKÝ, Jozef: *Z tisícročia. Povesti a historické články*. Učebná pomôcka pre vyšší stupeň ľudových škôl, pre 1. triedu mešť. škôl a 1. triedu slovenských gymnázií. Bratislava: Tlač. Andreja, 1943, s. 95 – 97.

77 BRANECKÝ, Jozef: Omar a Fatime. Závoj. In: *Gardista*, roč. 4, 1943, č. 222 (26. 9. 1943), s. 18.

78 Tamže, s. 96.

„Omar osobne ho odovzdal Zápoľskému so slovami: Tu je voda z hradnej skaly! – Tu je tvoja snúbenica – odpovedal Zápoľský, keď sa otvorili susedné dvere a v sprievode hradnej panej vstúpila Fatime. Rozprestrela nežné ruky a s radostným výkrikom vletela do náručia Omarovho, kým sprievod volal na nich požehnanie Allahovo.“⁷⁹

Snáď najvýznamnejším doplnkom príbehu je ďalšia krátka povesť zahrnutá v knihe *Z tisícročia* s názvom *Závoj*, ktorá opisuje cestu Omara a Fatimy preč z hradu po svadbe (bez zmienky o „tureckom kňazovi“). Fatima má na vlasoch „biely, jemný, lahunký a zlatými hviezdčkami ozdobený závoj“, ale ruže rastúce pozdĺž cesty vykonajú poslednú pomstu: „ostrými pazúrkami zachytia sa do plápolajúceho závoja a strhnú jej ho z hlavy.“ Omar chce zoskočiť z koňa a priniesť ho, ale Fatima ho prosí, aby na to zabudol: „Nie! Čím skôr preč z tohto troj a polročného väzenia.“⁸⁰ Malý hostinec pri ceste, známy ako Závoj, sa takto stal súčasťou populárneho príbehu, pričom nie je jasné, či Branecký túto epizódu vytvoril dodatočne, alebo či do súboru začlenil už existujúcu miestnu povesť.

Zhodou okolností prvý slovenský krátky animovaný film z roku 1943 bol takisto inšpirovaný „studňou lásky“ (konkrétne Nižnánkeho spracovaním), ale „kreslená groteska“, ktorej autorom bol Viktor Kubal (1923 – 1997), bola pre jasnú karikatúru nacistického ministra propagandy Josefa Goebbelsa cenzurovaná a jej distribúcia nebola povolená.⁸¹ Téma tak skoro súčasne slúžila dvom opačným účelom v dvoch umeleckých žánroch: kým Braneckého povesť podporovala nacionalistickú ideológiu, Kubalov film ju podvracal.

Aktualizácia žánru povesti v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch 20. storočia: Jozef Horák, Ján Domasta

Od konca päťdesiatych rokov 20. storočia sa v slovenskej literatúre nanovo revitalizoval žáner povesti. V tomto kontexte boli publikované najmenej dve ďalšie literárne variácie príbehu, z ktorých každá pridala do deja nečakané obraty a motívy: jedna sa končí tragicky, zatiaľ čo v druhej je za vlastné zajatie zodpovedná Fatma. Povesť Jozefa Horáka (1907 – 1974) *Studňa lásky* vydaná v zbierke povestí *Kremnický zlatý človek* v roku 1959 (a rovnako zahrnutá do ďalších autorových výberov *Povesti spod Sitna* v roku 1965 a *Povesti* z roku 1969)⁸² by sa mohla nazývať „Studňa smútku“, pretože na rozdiel od veselého tónu Horákovho dobrodružného románu *Sebechlebskí hudci* (1947), osnovaného takisto na základe ľudovej povesti, v nej prevláda trúchlivá atmosféra. *Studňa lásky* Jána Domastu (1909 – 1989) bola súčasťou štvorzväzkového vydania povestí o hradoch vychádzajúceho od konca

79 Tamže, s. 97.

80 BRANECKÝ, Jozef: Závoj. In: Branecký, Z tisícročia, c. d., s. 98 – 99.

81 Studňa lásky, Česko-slovenská filmová databáza. Dostupné na: <https://www.csfid.cz/film/227999-studna-lasky/zajimavosti/?type=film>. Ozvučená verzia Kubalovho animovaného filmu *Studňa lásky* bola uvedená v roku 1959.

82 HORÁK, Jozef: Studňa lásky. In: *Kremnický zlatý človek*. Bratislava : Mladé letá, 1959. Pri edíciách zo šesťdesiatych rokov išlo o výbery zo starších povestí J. Horáka, ktorý sa danému literárnemu žánru autorsky venoval hlavne koncom tridsiatych a v štyridsiatych rokoch 20. storočia: Sitniansky vatrár (1937), Zvonárik od Svätého Ilju (1939), Sitnianska biela skala (1939), Hudcov vrch (1945).

šesťdesiatych do začiatku sedemdesiatych rokov,⁸³ ale len pomerne malá časť jej deja je situovaná do Trenčína. Prvá polovica povesti sa odohráva na osmanskom území, čo môže súvisieť s Domastovou zbierkou rozprávok o tureckých vpádoch, ktorú už dávnejšie publikoval s V. Plickom.⁸⁴

Na začiatku Horákovho príbehu Zápoľský vedie svoj pluk na bulharskú hranicu, kde sa mu podarí zajať tureckého dôstojníka, ktorého privedie do Trenčína. Až tam zistí, že privedol preoblečenú ženu: „*pekniú, bystrú, mladú a iste aj zo vzácnejšieho rodu.*“⁸⁵ Zajatkyňa sa stane služobníčkou hradnej panej a v tejto pozícii už neprejavuje žiadne znaky statočnosti: „*Slúžila starostlivo, ochotnejšie ako ostatné služobnice. Dňom i nocou bola hotová vyplniť každý rozkaz svojej veliteľky.*“⁸⁶ Aga, ktorým je, samozrejme, Omar, bol v boji vážne zranený. Až keď sa zotaví, priateľ Hussein mu povie, že Fatimu zajať nepriateľ. Omarova reakcia je prekvapivo „nemuzná“: „*Omar len vzdychol, obrátil tvár k stene, a keď Hussein potišku vstal a naklonil sa nad neho, videl, ako mu z očí stekajú po tvári veľké slzy. Odľahlo mu. „Dobre je, keď plače, pomyslel si. A Omar naozaj plakal.*“⁸⁷ Tu sa „miernosť“ Omarovej postavy z prvej verzie (Medňanského) vníma ako slabosť a neochota odolávať osudu. Jeho prvé stretnutie s pánom Trenčína je však stretnutím rovnocenných šľachticov, podobne ako to bolo vo verziách z 19. storočia. Keď mu Zápoľský ukáže vojakov, Omar sa spýta, či je medzi zajatcami aj niekto iný, vtedy sa objavuje Fatima. Na rozdiel od „hroznej podoby“ bezcitných bojovníkov je turecký protagonist v tomto príbehu vykreslený ako hlboko emotívny, hoci zdržanlivý:

„*Ako ju aga Omar zazrel, zaklátí sa, že ho sluha musel zachytiť, aby nespadol. V očiach mu horela neskonalá láska, pery sa mykali, akoby proti pánovej vôli chceli vyriechnúť utajované slová. Všetko však musel udusiť, lebo kým bola zajatkyňou hradného pána, bola jeho majetkom. Omar nechcel ani najmenším znamienkom dať najavo, čo sa v ňom odohráva. Aj zajatkyňa tu stála nemá, bledá, akoby z mramora vykresená.*“⁸⁸

Požiadavka zabezpečiť vodu pre hrad v tejto verzii povesti nie je nevyhnutnosťou, ale rozmarným návrhom, ktorý odznie, keď sa Omar spytuje pána, čo mu ešte chýba: „*Čo nemám? – hovoril pomaly Zápoľský a spomínal. (...) Odrazu mu niečo vhušlo do hlavy. Vody nemám, aga. Vody nemám na tejto skale... Stvor mi tu vodu, a dám ti zajatkyňu.*“⁸⁹ Omar a tureckí zajatci sa púšťajú do práce, pričom vidia, ako nad nimi lietajú havrany a ich krik berú ako zlovestné znamenie.

Prirovnanie Zápoľského srdca ku skale neprináša Omar, ale rozprávač, keď tvrdí, že na hrade boli „*dve skaly. Jedna nad riekou... Nevydávala vody. Druhá*

83 Povesti o hradoch I. – IV. od Jána Domastu boli publikované v rokoch 1967 – 1974 (I. 1967, II. 1969, III. 1971, IV. 1974), neskôr ich autor doplnil a znova vydal v dvoch zväzkoch (1976, 1977). V štúdiu citujeme z vydania DOMASTA, Ján: *Studňa lásky*. In: *Povesti o hradoch*. 3. rozšírené vyd. Bratislava : Osveta, 1991, s. 269 – 279.

84 DOMASTA, Ján – PLICKA, Vladimír: *Tatári a Turci: slovenské historické povesti*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1943.

85 HORÁK, Jozef: *Studňa lásky*. In: *Povesti spod Sitna*. 3. vyd. Bratislava : Mladé letá, 1979, s. 61.

86 Tamže.

87 Tamže, s. 63.

88 Tamže, s. 65.

89 Tamže.

324 *skala bola uložená v hrudi pána tohto hradu a nedávala ani trochu potechy krásnej Fatime ani usužovanému Omarovi.*⁹⁰ Objavenie vody po troch rokoch prináša do pochmúrneho príbehu okamih radosti, ale pri vstupe do Fatiminej izby Omar zažije hrozné prekvapenie: „*ležala na lôžku bledá, meravá... A bez života. Omar len zalomil ruky a hodil sa na zem. A plakal mladý junák, horko plakal.*“⁹¹

Bez ohľadu na dôvod, pre ktorý sa J. Horák rozhodol zmeniť obvyklý šťastný koniec na tragédiu, Fatimina smrť v dôsledku zajatia je nielen novým, ale hlavne dramatickým prvkom. Na rozdiel od predchádzajúcich verzií s takmer gavalierskym stretnutím rovnocenných pánov aj krutosť Zápoľského možno v tomto spracovaní vnímať ako hlboko záporný obraz moci.

Navyše, povesť J. Horáka v edícii zo šesťdesiatych rokov 20. storočia sa v dobovom literárnom kontexte mohla aluzívne vzťahovať k tvorbe vo vtedajšom Československu populárneho tureckého komunistického básnika Názima Hikmeta (1902 – 1963), konkrétne k jeho veršovanej dráme *Ferhad a Širin* (1948), ktorá v roku 1954 vyšla v slovenskom prebásnení Jána Smreka pod názvom *Legenda o láske*⁹² a vychádzala z orientálnej povesti (tradične s tragickým koncom) podobnej *Studni lásky* (čím sa nanovo pripomína možná Medňanského perzská inšpirácia uvedená v úvode štúdie).

Povesť v prepracovaní J. Domastu sa zameriava na komplikovaný vzťah medzi tureckými postavami: Fatmou, jej otcom pašom Selim a jej dvoma nápadníkmi, bejlerbejom Alim a mladším bejom Omarom. Ali je starší a bohatší, a preto islamský svätý muž radí pašovi Selimovi, aby si ho vybral za ženicha. Sultán svojho obľúbeného sluhu Aliho pred svadbou pošle ako veliteľa do Budína, preto Fatma a jej otec cestujú do Uhorska. Keďže Ali je mimo mesta na pohraničí, Fatma sa rozhodne prekvapiť ho a stretnúť sa s ním preoblečená za tanečnicu. Dostane sa do Ostrihomu, kde je jej ďalší nápadník Omar miestnym veliteľom (sanžak-bejom). Keď ju napriek maskovaniu spozná, priznáva sa, že v skutočnosti miluje jeho, pričom do príbehu prináša aj kľúčový motív: „*Po celý čas, čo som ťa nevidela, túžila som po tebe ako lanka po prameni čistej vody.*“⁹³ Jej priamočiara a zvedavá povaha ju však vedie k tajnej výprave pozdĺž vojenskej hranice s jedným z Aliho sluhov, kde ich v lese zajme jediný desiatnik so strážnym. Keďže pôvod týchto cudzincov je podozrivý, privádza ich k Zápolovi do Trenčína a ten Fatmu ponúkne svojej manželke za slúžku, aj keď ona odmieta prijať neveriacu (nepokrstenú pohanku).

Ali aj Omar sa stretávajú so Zápoľom, ktorý súhlasí, že ju na uhorsko-tureckej hranici môžu vykúpiť zo zajatia. Ali však pravdepodobne považuje dohodu s pohanmi za urážku vojenskej pýchy a vysiela skupinu vojakov. Zápoľa však podvod predvídal a zariadil vlastný trik: zahalená žena zajatá Turkami je maskovanou slúžkou Fatmy. Jeho reakcia na úskoky súpera je prekvapujúca: „*Nuž, hľa, takto vyzerá turecká láska, povedal Zápoľa sklamane. – Nie sú schopní skutočnej obetavosti. Priam ľutoval Fatmu (...) No teraz zase smútkom vädne, túžbou hynie.*“⁹⁴ O rok ne-

90 Tamže, s. 68 – 69.

91 Tamže, s. 70.

92 HIKMET, Názim: *Legenda o láske*. Podľa prekladu Viery Mikulášovej do básnickej formy uviedol Ján Smrek. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1954. Hra bola aj filmovaná českým režisérom Václavom Krškom (*Legenda o láske*, 1956).

93 Domasta, *Studňa lásky*, c. d., s. 272.

94 Tamže, s. 276.

skôr sa Omar vráti sám, neprežrádza však, že paša Selim zomrel zármutkom a že sultán potrestal „lahkomyselného“ Aliho poslaním do Perzie. Zápoľa prepustenie Fatmy podmieňuje známymi požiadavkami:

„Napokon – dodáva pán Trenčianskeho hradu, – všetko, čo ponúkaš, máme. A čo nemá tvoja výsosť?...

Vodu nemám. Obyčajnú vodu.

V tej chvíli, keď nájdeš v tejto skale výdatný stok, bude Fatma tvoja. Dovtedy sa môžeš s ňou rozprávať raz za mesiac, aj to len v prítomnosti hradného panstva.

Dobre, – povedal Omar, keď bol chvíľu premýšľal. – Vidím, že máš srdce tvrdé ako skala, na ktorej stojí tvoj pyšný hrad. No dokážem ti, že láske sa napokon i skala poddá...“⁹⁵

Po troch rokoch sú všetci okrem Omara presvedčení, že práca bola prekliata, len on sa nevzdáva a nakoniec vodu nájde. Podobne ako v prvej a v niektorých ďalších, neskorších verziách je jedným z mála znakov Omarovej národnej a náboženskej odlišnosti poďakovanie Bohu s iným menom: „*Buď pozdravený, Alah, že si nás, služobníkov svojich, chránil v úmornej lopote a nakoniec priviedol k vode!*“⁹⁶ Spokojný Zápoľský mu ďakuje: „*Dal si mi, Omar, najcennejší dar. Ani všetkým zlatom sveta nedá sa vyvážiť... Hľadím s úctou na tvoju vytrvalosť a odmietať sa ti za ňu darom, ktorý ti je najcennejší.*“⁹⁷ Fatma sa však neteší, pretože si myslí, že to znamená jej návrat k snúbencovi Alimu, o ktorom ona nevie, že medzičasom zomrel. Keď Omar vyvráti Zápoľského slová o nespoľahlivosti tureckej lásky, ubezpečí ju, že je slobodná.

V tejto verzii príbehu je síce Zápoľský menej rozmarnej ako v predchádzajúcich podaniach, pridanie milostného trojuholníka podobne ako v Nižnánškeho románe však „poškvrní“ metaforický obraz o láske čistej ako voda, ktorý tvorí podstatný prvok povesti.

Transformácia poetickej interpretácie: Marián Kováčik

Historické témy bývali vždy považované za politicky bezpečné, preto si ich autori vyberali aj v politicky nestabilných obdobiach. Kým na konci päťdesiatych rokov 20. storočia sa povest' o láske Omara a Fatimy stala inšpiráciou pre dramatickú báseň Viktora Egriho (1898 – 1982), autora maďarskej národnosti žijúceho na Slovensku,⁹⁸ na začiatku normalizácie došlo k ďalšej transformácii sledovanej literárnej látky v kontexte slovenskej poézie: Marián Kováčik (1940 – 1996) zaradil báseň *Omar a Fatima* do cyklu sonetov *Menoslovie*, časopisecky publikovaného v roku 1973, kde dvojicu v slovenskom prostredí už kultúrne etablovaných tureckých

95 Tamže, s. 277.

96 Tamže, s. 278.

97 Tamže.

98 Úryvok z veršovanej drámy Viktora Egriho *Večný plameň* s podtitulom *Pieseň o vernosti a láske* a žánrovým označením *Dramatická báseň v štyroch obrazoch s predhrou a dohrou* vyšiel v slovenskom preklade Ctibora Štítnického časopisecky v roku 1958. EGRI, Viktor: *Večný plameň*. *Pieseň o vernosti a láske*. In: *Slovenské pohľady*, roč. 74, 1958, č. 3, s. 248 – 260. Rozsiahla veršovaná dráma vyšla v tom istom roku knižne EGRI, Viktor: *Večný plameň. Pieseň o vernosti a láske: dramat. báseň v 4 obr. a predhrou a dohrou*. Preložil Ctibor Štítnický. Bratislava : SDLZ, 1958. 2. vydanie Bratislava : Diliza, 1960.

326 milencov priradil k iným slávnym mileneckým dvojiciam od Adama a Evy až po Porgyho a Bess.⁹⁹ Základný dejový motív povesti – Omarovo kopanie studne – sa u neho v kontexte subjektívnej lúbostnej poézie stáva kľúčovým (erotickým) motívom. Ďalšie iné rekvizity príbehu či postavy sú celkom nadbytočné, i keď aj táto poetická verzia používa kameň ako metaforu:

*„Nad Váhom sa jagá ocel damascénska
Mesiac zakrivený ako jatagán
Do trencianskej skaly Rovno do Slovenska
hľbi Turek Omar ďalšiu z jeho rán*

*Skôr vytryskne z brala mútna voda džaurská
Skorej ako slza spod osmanských brv
Do tej čiernej studne kvôli tebe láska
ochotný som vyliat svoju vzácnu krv*

*Alah dá že raz ťa pre mňa prihotovia
kastráti a moji verní eunuchovia
Odmenou mi bude žeravý tvoj dych*

*Alah dal A možno ozaj sa tak stalo
Nezlorečme láske Nevířime to bralo
A tá jazva... Tá je jedna z najmenších“¹⁰⁰*

Podľa doslovu Mikuláša Kováča, „zrelé sonety z Menoslovia sú ešte čosi navyše: sú mnohovýznamové; pokračuje v nich neviditeľný zápas; svár živlov; radosti a smútku; tragiky a múdrej úsmevnosti“.¹⁰¹ Takáto rekontextualizácia povesti však bola možná aj preto, lebo ide o všeobecne známy príbeh, takže básnik mohol eliminovať ostatné príbehové vrstvy a mohol sa s využitím básnickej skratky koncentrovať iba na kľúčový aspekt vášne, ako jedinú a prvotnú motiváciu Omarovho konania.

Postmoderná adaptácia: Irena Brežná

Slovenská povest o tureckej láske, ktorú prvýkrát prerozprával uhorský šľachtic v nemčine, prešla celým kruhom, aby ju – znova v nemčine – predniesla švajčiarska spisovateľka narodená v Trenčíne. Irena Brežná (nar. 1950), ktorá emigrovala do Švajčiarska v roku 1968, spomína trenciansku hradnú studňu v románe *Na slepačích krídlach* (nem orig. *Die beste aller Welten*, nemecké aj slovenské vydanie 2008). Rozprávačka Jana je z rodiny, ktorá je prenasledovaná pre buržoázny pôvod:

99 KOVÁČIK, Marián: Omar a Fatima. In: *Slovenské pohľady*, roč. 89, 1973, č. 4, s. 32. Knižne KOVÁČIK, Marián: *Modré obdobie*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1988, s. 100.

100 Kováčik, Modré obdobie, c. d., s. 100.

101 Tamže, s. 111.

„Cudzinec, ktorý chcel vyslobodiť svoju milovanú zo zajatia, vykopal na vysokej hradnej skale studňu, a tak ju po rokoch ťažkej práce vykúpil. Dedko ma bráva na hrad a ja si predstavujem, ako sa tu tá cudzia zajatkyňa prechádzala v závoji a mlčala. Ak by bola aktívna a veľa by rozprávala, žiaden muž by tolké roky nedlabal do kameňa, povedala mama. Mama vie, že ženská nečinnosť a mužská činorodosť patria k sebe. Preto náš otec žiadnu studňu priani nekope. Čím tichšie sa cudzinka prechádzala po hrade, tým hlbšie sa jej záchranca prepokával do skaly, až kým nenarazil na svoju vlastnú ozvenu.“¹⁰²

Prostredníctvom naivného opisu Omara a Fatimy pohľadom mladého dievčaťa Brežná satirizuje národné a rodové diskurzy, pričom Turci sú v jej verzii považovaní jednoducho za „cudzincov“, v parodickej odozve xenofóbneho strachu z dnešných moslimských migrantov. Zároveň však posúva pomenovanie studne do magicko-rozprávkového roviny, keď ju nazýva „studňou priani“.

Stručný opis Brežnej je adaptáciou v postmodernom zmysle, ktorý pre tento pojem navrhla kanadská literárna teoretička Linda Hutcheonová: „adaptovanie zahŕňa v sebe možný proces prisvojenia si, privlastnenia si príbehu niekoho iného, a v určitom zmysle jeho filtrovanie skrze vlastnú citlivosť, záujmy a vlohy.“¹⁰³ Tento prístup pripomína intertextuálne paródie iných podobných literárnych postáv, napr. Dušan Mitana (1946 – 2019) vo svojej poslednej knihe *Nezvestný* (2019) vytvoril v poviedke *Znamenia* postavu „poturčenca“ s materským znamienkom ako narážku na Turčína Poničana.¹⁰⁴

Záver

Skutočný pôvod legendy Omara a Fatimy, či už ide o dielo ľudovej slovesnosti alebo o čisto aristokratickú fikciu, zostáva neobjasnený, jedna vec je ale istá: ako to bolo bežné v 19. storočí, tento „národný“ príbeh bol výsledkom *prekladu*: medzi nemčinou, maďarčinou, slovakizovanou češtinou a slovenčinou, a ešte neočakávanejšie (v dôsledku možného vplyvu J. Pageta) medzi všetkými týmito jazykmi a angličtinou. Trenčianska „studňa lásky“ predstavuje výnimočný prípad „orientálneho“ milostného príbehu, ktorý zdomácnel v stredoeurópskom prostredí. V prípade Omara (ako aj Omara a Turčína Poničana) vidíme zaujímavú premenu, pri ktorej sa turecký „zlý moslim“ (použijúc pojem Andreho Gingricha) stane skroteným „dobrým moslimom“. Turek sa stáva romantickým hrdinom a zároveň posilňuje svojho nepriateľa (keďže Zápoľský lepšie odoláva tureckým vpádom). Navyše, motív trenčianskej studne lásky opakovane funguje v slovenskom prostredí aj ako metafora, pričom v tejto obraznej polohe sa uplatňuje v rôznych časových

102 Cit. podľa slovenského vydania BREŽNÁ, Irena: *Na slepačích krídlach*. Prel. Jana Cviková. Bratislava : Aspekt, 2008, s. 129.

103 HUTCHEON, Linda: *Teória adaptácie*. Prel. Simona Nyitrayová. Brno : JAMU, 2012, s. 34.

104 MITANA, Dušan: *Znamenia*. In: *Nezvestný*. Levice : Koloman Kertész Bagala, 2019, s. 13 – 23.

328 obdobiach a politických podmienkach tak smerom k otázkam umenia,¹⁰⁵ ako aj širšie k fungovaniu spoločnosti.¹⁰⁶

Štúdia je výstupom grantového projektu *Frontier Orientalism in Slovak Literature*, podporeného Národným štipendijným programom SR na výskumný pobyt v Ústave svetovej literatúry SAV v období marec – máj 2016.

Pramene

- BRANECKÝ, Jozef: Omar a Fatime. Závoj. In: *Gardista*, roč. 4, 1943, č. 222 (26. 9. 1943), s. 18.
- BRANECKÝ, Jozef: *Z tisícročia. Povesti a historické články*. Bratislava : Tlač. Andreja, 1943.
- BREŽNÁ, Irena: *Die beste aller Welten*. Berlin : Ebersbach, 2008.
- BREŽNÁ, Irena: *Na slepačích krídlach*. Prel. Jana Cviková. Bratislava : Aspekt, 2008.
- DOHNÁNY, Mikuláš: *Dumy*. Bratislava : Tatran, 1968.
- DOMASTA, Ján: *Povesti o hradoch*. 3. rozšírené vyd. Bratislava : Osveta, 1991.
- DOMASTA, Ján – PLICKA, Vladimír: *Tatári a Turci: slovenské historické povesti*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1943.
- EGRI, Viktor: Večný plameň. Pieseň o vernosti a láske. Dramatická báseň v štyroch obrazoch s predhrou a dohrou. In: *Slovenské pohľady*, roč. 74, 1958, č. 3, s. 248 – 260.
- EGRI, Viktor: *Večný plameň. Pieseň o vernosti a láske: dramat. báseň v 4 obr. s predhrou a dohrou*. Preložil Ctibor Štítnický. Bratislava : SDLZ, 1958.
- FRANCISCI, Ján: *Iskry zo zaviatej pahreby*. Bratislava : Tatran, 1977.
- HIKMET, Názim: *Legenda o láske*. Podľa prekladu Viery Mikulášovej do básnickej formy uviedol Ján Smrek. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1954.
- HORÁK, Jozef: *Povesti spod Sitna*. 3. vyd. Bratislava : Mladé letá, 1979.
- JANOTA, Ludovít: *Slovenské hrady*. 5. vyd. Bratislava : Tatran, 1975.
- JÓKAI, Mór: *Újabb novellái*. Pest : Emich és Eisenfels, 1852.
- KOLÍSEK, Alojz: Trenčianske motívy. In: *Národné noviny*, roč. 54, 1923, č. 102 (23. 12. 1923), s. 3 – 4.
- KOVÁČIK, Marián: *Modré obdobie*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1988.
- KOVÁČIK, Marián: Omar a Fatima. In: *Slovenské pohľady*, roč. 89, 1973, č. 4, s. 32.

105 V roku 1923 Alojz Kolisek v príhovore pri otvorení výstavy Spolku slovenských umelcov v Trenčíne, po stručnom zhrnutí obsahu povesti, prirovnal Omara a jeho hľadanie vody k umelcovi a jeho tvorbe: „Tomuto šuhajovi z Orientu je podobný opravdový umelec, lebo aj umelec svojou tvorbou stáby zo skaly vykresával prameň vody živej, ktorá ovláča perny, oblažuje srdcia.“ KOLÍSEK, Alojz: Trenčianske motívy. In: *Národné noviny*, roč. 54, 1923, č. 102 (23. 12. 1923), s. 4.

106 V júni 2017 bol príbeh predvedený ako muzikál na nádvorí Trenčianskeho hradu v adaptácii Luda Kuruca a iných pedagógov zo Základnej umeleckej školy Karola Pádivého z Trenčína. V novinovom článku producent Róbert Zemen končí inak nadšený rozhovor dosť pesimisticky: „Trenčín je vlastne ako tá studňa v hradnej skale... je síce impozantnou, ale dierou, do ktorej hádzeme peniaze, ale vody v nej niet... Musíme si kultúru najprv zaslúžiť, veľa a hlboko ,kopať‘, a to je to, o čo sa na (škole) usilujeme.“ Deň detí oslávia premiérou muzikálu. In: *SME/My Trenčín*, 27. máj 2017. Dostupné na: <https://mytrencin.sme.sk/c/20543489/den-deti-oslavia-premierou-muzikalu.html>

- MEDNYÁNSZKY, Alois Freiherrn von: *Erzählungen, Sagen, und Legendens aus Ungarns Vorzeit*. Pest : Konrad Adolph Hartleben, 1829.
- MEDNYÁNSZKY Alajos: *Elbeszélések, regék's legendák a magyar előkorból*. Prel. Alajos Nyitske a Pál Szebényi. Pest : Konrad Adolf Hartleben, 1832.
- MEDŇANSKÝ, Alojz: *Dávne povesti o slovenských hradoch*. Prel. Hana Ferková. Bratislava : Tatran, 1974.
- MITANA, Dušan: Znamená. In: *Nezvestný*. Levice : Koloman Kertész Bagala, 2019, s. 13 – 23.
- NIŽNÁNSKY, Jozef: *Studňa lásky*. 4. vyd. Bratislava : Slovenské nakladateľstvo krásnej literatúry, 1964.
- PAGET, John: *Hungary and Transylvania, with Remarks on their Condition, Social, Political, and Economical*. London : John Murray, 1839.
- PAGET John: *Ungarn und Siebenbürgen: Politisch, statistisch, öconomisch*. Prel. E. A. Moriarty. Leipzig : Weber, 1842.
- PLICKA, Vladimír: *Slovenské hrady*. Žilina : O. Trávníček, 1934.
- ŠTŮR, Karol: *Ozvena Tatry*. Pressburg : Antonijn Šmjđ, 1844.

Literatúra

- BÁBIK, Ján: Kronikár slovenských hradov. In: *Slovenské pohľady*, roč. 122, 2006, č. 5, s. 79 – 80.
- BALCER, Adam: *Turcja, Wielki Step I Europa Środkowa*. Kraków : Międzynarodowe Centrum Kultury, 2019.
- BÍLIK, René: *Historický žánr v slovenskej próze*. Bratislava : Kalligram, 2008.
- BRANECKÝ, Jozef: Jozef Branecký hovorí... In: *Slovenský týždenník*, roč. 31, 1934, č. 37 (13. 9. 1934), s. 1 – 2.
- GINGRICH, Andre: *Frontier Myths of Orientalism: The Muslim World in Public and Popular Cultures of Central Europe*. In: BASKAR, Bojan – BRUMEN, Borut (eds.): *Mediterranean Ethnological Summer School*. Piran : Inštitút za multikulturne raziskave, 1996, s. 99 – 127.
- HUTCHEON, Linda: *Teória adaptácie*. Prel. Simona Nyitrayová. Brno : JAMU, 2012.
- CHMEL, Rudolf: Mikuláš Dohnány – život a dielo. In: *Slovenská literatúra*, roč. 14, 1967, č. 3, s. 241 – 259.
- CHOVAN, Juraj. Doslov. In: JANOTA, Ludovít: *Slovenské hrady*. 5. vyd. Bratislava : Tatran, 1975, s. 515 – 522.
- KOLIOVÁ, Marianna: Idylickosť a malebnosť v cestopisoch Alojza Medňanského a Jozefa Miloslava Hurbana. In: *Slovenská literatúra*, roč. 65, 2018, č. 1, s. 37 – 45.
- KOVÁČIK, Lubomír [Tk]: Samo Chalupka. In: MIKULA, Valér (ed.): *Slovník slovenských spisovateľov*. Praha : Libri, 1998, s. 187 – 188.
- KROČANOVÁ, Dagmar [ROBERTS, Dagmar]: Bad Blood, Beauty and Violence. In: BELGE, Murat – PARLA, Jale (eds): *Balkan Literatures in the Era of Nationalism*. Istanbul : Bilgi University Press, 2009, s. 367 – 381.
- KUCHARSKÁ, Veronika: *Ducissa: Život kňažnej Hedvivy v časoch Jagelovcov*. Bratislava : Post Scriptum, 2014.
- MACURA, Vladimír: *Znamení zrodu*. 3. vyd. Praha : Academia, 2015.
- MENDEL, Miloš – OSTRÁNSKÝ, Bronislav – RATAJ, Tomáš (eds.): *Islám v srdci Evropy*. Praha : Academia, 2007.
- PÁCALOVÁ, Jana [jpl]: Chalupka, Samo: Turčín Poničan. In: *Slovník diel slovenskej literatúry 19. storočia*. Bratislava : Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, 2009, s. 121 – 122.
- SABATOS, Charles D.: *Frontier Orientalism and the Turkish Image in Central European Literature*. Lanham : Lexington, 2020.
- SABATOS, Charles – GÁFRIK, Róbert (eds.): *Frontier Orientalism in Central and East European literatures*. In: *World Literature Studies*, roč. 10, 2018, č. 1.

- 330 SLIACKY, Ondrej: Alois Freiherrn von Mednyánszky. In: *Bibiana*, roč. 11, 2004, č. 3 - 4, s. 8 - 9.
- ŠIŠMIŠ, Milan: Trenčianska hradná studňa v svetle historických faktov. In: *Vlastivedný časopis*, roč. 24, 1975, č. 4, s. 182 - 83.
- ŠMATLÁK, Stanislav. *Dejiny slovenskej literatúry II*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001.
- ŠTEVČEK, Ján: Studňa lásky alebo problémy zábavnej funkcie literatúry. In: *Slovenské pohľady*, roč. 81, 1965, č. 1, s. 136.
- SULÍK, Ivan: Vývinová problematika populárnej prózy. In: *Slovenská literatúra*, roč. 25, 1978, č. 3, s. 356 - 360.
- URBANCOVÁ, Hana: The Image of the Turk in Slovak Folk Ballads. In: ROUSE, Andrew C. - ATKINSON, David (eds.): *Ethnic Mobility in Ballads. Selected Papers from the 44th International Ballad Conference of the Kommission für Volksdichtung*. Pécs : Spechel Egyesület, 2018, s. 47 - 58.

Internetové zdroje

- Deň detí oslávia premiérou muzikálu. In: SME/My Trenčín, 27. máj 2017. Dostupné na: <https://mytrenčin.sme.sk/c/20543489/den-deti-oslavia-premierou-muzikalu.html>
- Studňa lásky. Česko-slovenská filmová databáze. Dostupné na: <https://www.csfid.cz/film/227999-studna-lasky/zajimavosti/?type=film>

Prof. Charles Sabatos, Ph.D.
Yeditepe University
Department of English Language
and Literature
Faculty of Arts and Sciences, no. 811
26 Ağustos Yerleşimi
34755 Kayışdağı
Istanbul
Turkey
E-mail: charles.sabatos@gmail.com